ASPECTE ALE RECEPTĂRII *BIBLIEI* ÎN FRAZEOLOGIA ROMÂNEASCĂ

LIVIU GROZA
Universitatea din Bucureşti

Biblia a reprezentat o importantă sursă nu numai pentru frazeologia românească, ci şi pentru frazeologia tuturor limbilor în care această creaţie a ocupat un loc central în cultura orală şi scrisă, precum şi în mentalitatea colectivă. Fiecare comunitate lingvistică a receptat *Biblia* în funcţie de anumite condiţii istorice şi sociale care ţin de specificul naţional, de rolul pe care îl are creştinismul în afirmarea şi în dezvoltarea identităţii naţionale. Românii s-au afirmat încă de la începuturi ca popor creştin şi nu ca popor creştinat prin voinţa unui anumit rege sau conducător. O altă caracteristică legată de creştinism este receptarea la început a *Bibliei* într-o limbă neromanică şi legăturile ortodoxiei româneşti cu Bizanţul şi cultura bizantină. Nu în ultimul rând, multe dintre versetele biblice care au putut eventual servi ca sursă a frazeologiei au circulat mai mult pe cale orală, rugăciuni, predici, pilde, şi mai puţin pe cale scrisă, dată fiind şi starea de analfabetism a populaţiei şi, multă vreme, de semianalfabetism a clerului (până în timpul domniei lui Constantin Mavrocordat când s-a formulat oficial obligaţia ca preoţii români să ştie carte românească).

Aşa-numitele expresii biblice sunt o categorie eterogenă cuprinzând construcţiile frazeologice care au legătură cu textele religioase canonizate. În funcţie de felul în care au apărut şi s-au fixat în română se pot distinge următoarele aspecte:

(a) O primă categorie o reprezintă expresiile care fac doar aluzie la anumite întâmplări din Biblie fără a reproduce cu necesitate fragmente din anumite versete. Un anumit episod biblic, din *Vechiul* sau din *Noul Testament*, este perceput ca semnificativ, ca deosebit de pilduitor şi se face referire la acesta printr-o expresie ilustrativă concisă cu valoare generalizatoare: *ca Moise la fata faronului* „direct, de-a dreptul” (Ieşirea, 2, 1 – 5)*; a bea paharul, cupa până la fund* „a îndura până la capăt un supliciu” (Matei, 20, 22), *ţap ispăşitor* sau *ţapul de ispăşire* „persoană căreia i se atribuie greşelile altora” (Leviticul, 16, 20 – 22), *a-şi duce crucea* „a-şi accepta destinul” (Luca 9, 23 şi Ioan 19), *sărutul lui Iuda* „semn de ipocrizie, de făţărnicie din partea unui trădător” (Matei, 26, 48 – 49). Fragmentele biblice care au generat asemenea construcţii frazeologice aluzive sunt scurte povestiri cu personaje şi dialoguri succinte. Este posibil ca acelaşi fragment biblic să fi generat aceeaşi construcţie frazeologică în limbi diferite, în mod independent. De exemplu, episodul în care mama fiilor lui Zevedeu îi cere lui Isus ca cei doi fii ai ei să stea în împărăţia sa unul de-a dreapta şi altul de-a stânga sa (Matei, 20, 22 – 23) a dat naştere atât în română, cât şi în franceză expresiei *a bea paharul până la fund*, fr. *boire le calice, la coupe jusqu'à la lie* (literal „a bea pocalul, cupa până la drojdii”). În schimb, episodul în care o femeie păcătoasă udă cu lacrimile sale picioarele lui Isus şi i le şterge apoi cu părul ei (Luca, 7, 37 – 38) a dezvoltat doar în franceză expresia *pleurer comme une madelaine* „a vărsa multe lacrimi” (cf. varianta mai veche, ieşită din uz în franceză, *faire la Madelaine* „a afecta pocăinţa”).

BDD-V828 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-11-11 03:21:22 UTC)

(b) O altă categorie de expresii biblice este formată din construcţii care au la bază frânturi, fragmente sau chiar adevărate citate biblice. Reproducerea fragmentului biblic este mai mult sau mai puţin exactă, iar selectarea textului ţine de tot de percepţia formată în colectivitatea lingvistică respectivă : *a fi alfa şi omega* „a fi atotputernic" (Apocalipsa, 1, 8), *după chipul şi asemănarea* „identic, întocmai" (Facerea, 1, 26 şi 5, 3), *nu ştie stânga ce face dreapta* (Matei, 6, 34) „în mare taină", dar şi cu sensul dezvoltat ulterior prin pierderea motivaţiei iniţiale „dezorganizat, haotic", *a vedea paiul din ochiul celuilalt şi a nu vedea bârna din ochiul său* (Matei, 7, 35) „a fi ipocrit, părtinitor", *a da Cezarului ce-i al Cezarului* (Matei 22, 21) „a recunoaşte cuiva meritele".

Unele expresii par să fie recurente în textul biblic. De exemplu, construcţia frazeologică *după chipul şi asemănarea* apare de mai multe ori atât în legătură cu crearea lui Adam de către Dumnezeu, cât şi în legătură cu unul dintre fiii lui Adam, Set. Se pare că este vorba de o formulă consacrată de recunoaştere a descendenţilor pe linie paternă :

> „Şi a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul şi după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peştii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietăţile ce se târăsc pe pământ şi tot pământul!".(*Facerea*, 1, 26)
> „Adam a trăit două sute treizeci de ani şi atunci i s-a născut un fiu după asemănarea sa şi după chipul său şi i-a pus numele Set." (*Facerea*, 5, 3)

Varianta canonizată a traducerii textului biblic a putut impune o anumită formă a expresiei frazeologice într-o limbă sau alta. În franceză, expresia corespunzătoare construcţiei frazeologice româneşti *a vedea paiul din ochiul celuilalt şi a nu vedea bârna din ochiul său* (Matei, 7, 35) este astăzi *la paille et la poutre*, deşi într-o traducere din 1672 a *Evangheliilor* apare formula *voir une (la) paille dans l'oeil du prochain et ne pas voir la poutre dans le sien* (Rey 1989: 844).

(c) Se pot distinge şi expresii biblice cu valoare proverbială, introduse în enunţ de obicei prin *cum (se) zice la Biblie*, *la Scripturi: omul nu trăieşte numai cu pâine* (Duteronomul, 8, 3; Matei, 4, 3-4), *a-şi câştiga pâinea cu sudoare frunţii sale* „a-şi câştiga existenţa cu greu, cu eforturi deosebite" (*Geneza*, 3, 19), *cine scoate sabia de sabie va pieri* „cei violenţi vor pieri în mod violent" (*Matei*, 26, 51–52), *cei de pe urmă vor fi cei dintâii; cei dintâi vor fi pe urmă* (*Matei*, 19, 30), *mulţi chemaţi, puţini aleşi* (*Matei*, 20, 16) „Dumnezeu are alte criterii în alegerea şi judecarea oamenilor". De data aceasta textul este mai lung şi reprodus mai exact decât în cazurile precedente, cum este, de exemplu, expresia proverbială *cine scoate sabia de sabie va pieri*:

> „Atunci Iisus i-a zis: Întoarce sabia ta la locul ei, că toţi cei ce scot sabia, de sabie vor pieri." (*Matei*, 26, 52)

(d) Pot fi amintite şi expresii biblice calchiate după modele frazeologice din alte limbi, cu precădere din franceză. Asemenea construcţii frazeologice au avut uneori o variantă mai veche, ieşită din uz sau utilizată încă în limba populară: *arca lui Noe* (*Facerea*, 6, 13–21) după fr. *l'arche de Noe*, cf. it. *Arca di Noe*, cu varianta *corabia lui Noe, turnul lui Babel*, *turnul Babel* după fr. *la tour de Babel* (*Facerea*, 11), cf. engl. *Babel Tour*, cu variantele învechite *Turnul Vavilonului,Turnul Babilonului*, *colos cu picioarele de lut* după fr. *colosse aux pieds d'argile* (*Daniel*, 2, 31−45), *nimeni nu e profet în ţara sa* după fr. *nul n'est prophète en son pays* (*Matei*, 13, 57, *Marcu*, 6, 4, *Luca*, 4, 24), cf. varianta mai veche *nimei nu e dorit pooroc în ţara sa*, *a coborî în groapa cu lei* după fr. *descendre dans la fosse aux lions* (*Daniel*, 6,

BDD-V828 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-11-11 03:21:22 UTC)

17 –24). În raport cu varianta mai veche sau populară, calcul frazeologic respectiv are un pronunţat aspect cult, livresc.

(e) În categoria expresiilor biblice livreşti pot fi incluse şi construcţiile frazeologice împrumutate din latină de felul *Fiat lux!* (*Facerea*, 1, 3), *Ecce Homo!* (*Ioan*, 19, 5) *vade retro me, Satana* (Marcu, 8, 33), cf. rom *piei, satano/satană!* (*Matei*, 4, 10). Aceste construcţii nu au fost preluate în română direct din *Vulgata*, ci au pătruns prin intermediul unor creaţii ale literaturii universale cunoscute la noi.

(f) Alte expresii, unele având valoarea unor pragmateme, s-au desprins din rugăciuni : *amin şi Doamne ajută, a treia zi după Scripturi*, din *Crezul*, sau *pâinea noastră cea de toate zilele*, cu variantele mai vechi *pita noastră săţioasă, pâinea noastră cea spre fiinţă* (Munteanu 1995: 265), din *Tatăl nostru*, rugăciune existentă şi în textul biblic (*Luca*, 11, 2).

Cu toate că textul *Bibliei* este în prezent canonizat în forme similare traduse în peste cincizeci de limbi, fiecare cultură a reţinut anumite aspecte care au putut favoriza răspândirea unor construcţii frazeologice specifice limbii respective. În acest sens, expresia *ca Moise la fata faraonului* este românească, *pleurer comme une madelaine* este franţuzească, iar *a leopard cannot change its spots* este englezească, deşi au la bază acelaşi text sacralizat.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

Biblia sau Sfânta Scriptură tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, 1994, Bucureşti, Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române.

Bologne, Jean Claude, 1991, *Les allusions bibliques. Dictionnaire commenté des expressions d'origine biblique*, Paris, Larousse.

Muller, Pierre, 1991, *Paroles d'Evangile*. *Expressions populaires empruntées à la Biblie*, Editions L.L.B., France.

Munteanu, Eugen, 1995, *Studii de lexicologie biblică*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza".

Rey, Alain, Sophie Chantreau, 1989, *Dictionnaire des expressions et locutions*, Paris, Dictionnaires Le Robert.

About Expressions from Bible in Romanian Phraseology

This article includes a number of comments on some phrase which originate in the text of the Bible, sighted in Romanian, with corresponding possible in other languages. Other expressions are only biblical allusions, without reproducing snippets of text.

BDD-V828 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-11-11 03:21:22 UTC)